

TŁUMACZENIA

MONUMENTA AERE PERENNIOIRA

ANNA TARWACKA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

O URZĘDZIE PREFEKTA PRETORIANÓW
11 TYTUŁ 1 KSIĘGI DIGESTÓW
TEKST – TŁUMACZENIE – KOMENTARZ*

Jedenasty tytuł pierwszej księgi *Digestów* justyniańskich dotyczy urzędu prefekta pretorianów, czyli dowódcy kohort pretoriańskich chroniących osobę princepsa. Urząd ten, powstały w czasach Augusta, urósł do ogromnego znaczenia już za Tyberiusza, kiedy sprawował go Sejanus. Prefekta mianował sam cesarz, wręczając mu miecz. Stopniowo funkcje militarne prefektów były wypierane przez kompetencje jurysdykcyjne, co spowodowało, że urząd ten sprawowali także juryści.

Omawiany tytuł zawiera fragment pochodzący ze składającego się z jednej księgi dzieła Arcadiusa Charisiusa zatytułowanego *De officio praefecti praetorio*.

---

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010-2013 jako projekt badawczy.

DIGESTA IUSTINIANI AUGUSTI
DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO

D. 1,11,1 (*AURELIUS ARCADIUS CHARISIUS magister libellorum libro singulari de officio praefecti praetorio*):

pr. Breviter commemorare necesse est, unde constituendi praefectorum praetorio officii origo manaverit. Ad vicem magistri equitum praefectos praetorio antiquitus institutos esse a quibusdam scriptoribus traditum est. Nam cum apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur et magistris equitum sibi eligerent, qui adsociati participales curae ad militiae gratia secundam post eos potestatem gererent: regimentis rei publicae ad imperatores perpetuos translatis ad similitudinem magistrorum equitum praefecti praetorio a principibus electi sunt. Data est plenior eis licentia ad disciplinae publicae emendationem.

1. His cunabulis praefectorum auctoritas initiata in tantum meruit augeri, ut appellari a praefectis praetorio non possit. Nam cum ante quaesitum fuisset, an liceret a praefectis praetorio appellare et iure liceret et extarent exempla eorum qui provocaverint: postea publice sententia principali lecta appellandi facultas interdicta est. Credit enim princeps eos, qui ob singularem industriam explorata eorum fide et gravitate ad huius officii magnitudinem adhibentur, non aliter iudicatos esse pro sapientia ac luce dignitatis suae, quam ipse foret iudicatos.

2. Subnixi sunt etiam alio privilegio praefecti praetorio, ne a sententiis eorum minores aetate ab aliis magistratibus nisi ab ipsis praefectis praetorio restitui possint.

DIGESTA JUSTYNIAŃSKIE
O URZĘDZIE PREFEKTA PRETORIANÓW

D. 1,11,1 (*AURELIUS ARCADIUS CHARISIUS magister libellorum w księdze jedynej O urzędzie prefekta pretorianów*):

pr. Trzeba krótko przypomnieć, skąd wzięło początek ustanowienie urzędu prefekta pretorianów. Niektórzy pisarze przekazali, że prefekt pretorianów został w dawnych czasach powołany zamiast dowódcy jazdy. O ile bowiem u przodków powierzano najwyższą władzę dyktatorom na pewien czas, i ci wybierali sobie dowódców jazdy, którzy, jako współuczestnicy w odpowiedzialności za sprawy wojskowe, sprawowali władzę drugą z kolei [rangą] po nich, to, kiedy władza w państwie przeszła w ręce stałych wodzów, na wzór dowódców jazdy byli przez cesarzy wybierani prefekci pretorianów. Otrzymali oni pełniejsze kompetencje w celu poprawy publicznej dyscypliny.

1. Wpływ prefektów, który stąd właśnie wziął początek, był godny tak wzrosnąć, że nie można odwołać się od prefekta pretorianów. O ile bowiem wcześniej pytano, czy wolno odwołać się od prefekta pretorianów i zgodnie z prawem wolno było, i istnieją przykłady tych, którzy się odwołali, później, po publicznym odczytaniu wyroku cesarskiego, zakazana została możliwość odwołania. Princeps wierzył bowiem, że ci, którzy ze względu na wyjątkową pracowitość, po zbadaniu ich wierności i powagi, są wynoszeni do wielkości tego urzędu, nie inaczej będą sędzić ze względu na mądrość i światło swojej godności, jak gdyby on sam sędził.

2. Prefekci pretorianów zostali obdarzeni również innym przywilejem, że *minores* nie mogą od ich wyroków otrzymać *restitutio* od innych urzędników niż sami prefekci pretorianów.

KOMENTARZ

Ad D. 1,11,1

Komentowany fragment został zaczerpnięty z dzieła *De officio praefecti praetorio*, którego autorem jest Aurelius Arcadius Charisius, jurysta, który żył na przełomie III i IV wieku n.e. Pełnił on funkcję *magister libellorum*, czyli zarządzał kancelarią cesarską *a libellis* – do spraw korespondencji z osobami z niższych stanów, prawdopodobnie za panowania Dioklecjana. W jego czasach dokonął się zatem podział państwa na cztery prefektury, na czele których stali prefekci pretorianów.

Urzędnicy ci, powołani po raz pierwszy przez Augusta, dowodzili stacjonującymi w Rzymie kohortami pretoriańskimi. Wywodzili się ze stanu ekwitów, ale od czasów Aleksandra Sewera cesarze nadawali im często rangę senatorską. Początkowo ich znaczenie nie było duże, już jednak od czasów Tyberiusza zaczęli zyskiwać pozycję najbliższych doradców cesarza, mając także wpływ na następstwo tronu. Wielu z nich zyskało sobie złą sławę. W czasach Konstantyna Wielkiego prefekci zostali pozbawieni funkcji militarnych na rzecz administracyjnych, a gwardię pretoriańską zastąpiły oddziały zwane *scholae palatinae*. Urząd prefekta pretorianów sprawowało kilku słynnych jurystów: Papinian, Ulpian i Paulus.

Kwestie historyczne związane z chronologią urzędów poruszał także Pomponius w *Enchiridionie* (D. 1,2,2,19): *Et his dictatoribus magistris equitum iniungebantur sic, quo modo regibus tribuni celerum: quod officium fere tale erat, quale hodie praefectorum praetorio, magistratus tamen habebantur legitimi*. Przekazał on, że królowie mieli *tribuni celerum*, dyktatorzy – *magistri equitum* i te urzędy odpowiadają funkcji *praefectus praetorio*. Dodał jednak, że dwa pierwsze urzędy były *magistratus legitimi*, z czego można wnosić, że prefekci już nie. Termin *magistratus legitimi* należy zapewne wiązać ze sposobem powołania. Dla prefektów, mianowanych osobiście przez cesarza, nie była uchwalana *lex curiata* jak miało to miejsce w przypadku dowódców jazdy.

Appellatio była instytucją pozwalającą odwołać się do sądu wyższej instancji w procesie kognicyjnym, z czasem złąła się z republikańską instytucją *provocatio* i terminów tych zaczęto używać synonimicznie. Prefekci, pełniący początkowo przede wszystkim funkcje wojskowe, zaczęli mieć z biegiem czasu coraz większy udział w jurysdykcji. Byli sędziami w sprawach kryminalnych w Italii poza setnym kamieniem milowym (Coll. 14,3,2) i rozpatrywali apelacje od wyroków namiestników (C. 9,2,6,1). Zyskali także jurysdykcję w niektórych sprawach cywilnych, na przykład pożyczki (D. 12,1,40) czy fideikomisu (D. 22,1,3,3).

Apelacja od wyroku prefekta była początkowo możliwa. Brak możliwości apelacji stwierdza konstytucja Konstantyna z 331 roku n.e. (C. 7,62,19; por. B. 9,1,112): *a praefectis autem praetorio provocare non sinimus*. Nie da się wykluczyć, że dopiero ona wprowadziła zakaz *appellatio*. W tej sytuacji należałoby uznać, że dzieło Charisiusa powstało po 331 roku. Tekst tej konstytucji zachował się również w Kodeksie Teodozjańskim (11,30,16), gdzie znalazło się uzasadnienie tej regulacji: *a praefectis autem praetorio, qui soli vice sacra cognoscere vere dicendi sunt, provocari non sinimus, ne iam nostra contingi veneratio videatur*. Prefekci zastępowali zatem cesarza *vice sacra* i możliwość odwołania się od ich wyroku stanowiłaby ograniczenie cesarskiej godności.

Prefekt pretorianów był jedynym sędzią w randzie *illustris*, od wyroków którego nie przysługiwała apelacja (por. B. 9,1,122).

Jedyną możliwością, która pozostawała stronie po niekorzystnym wyroku prefekta była *supplicatio* skierowana do princepsa. Cesarz przekazywał wtedy sprawę do ponownego rozpatrzenia nowemu prefektowi, następcy poprzednika na urzędzie.

Wyrok prefekta podlegał natomiast *restitutio in integrum*, o czym pisał Hermogenianus (D. 4,4,17) *praefecti etiam praetorio ex sua sententia in integrum possunt restituere, quamvis appellari ab his non possit*. Jurysta uzasadniał to tym, że *appellatio* stanowi skargę na niesłuszność wyroku (*iniquitatis sententiae querellam*), a *restitutio* – prośbę o wybaczenie własnego błędu (*erroris proprii veniae petitio*).

nem) lub oskarżenie o oszustwo przeciwnika procesowego (*adversarii circumventionis allegationem*).

Według Ulpiana (D. 4,4,18 pr.) *restitutio* w sprawie wyroku urzędnika wyższego nie mógł przeprowadzić urzędnik niższy. Prefekci pretorianów sytuowali się w ramach ekwickiego *cursus honorum* zaraz za prefektem Egiptu, nie przewyższali jednak formalnie rangą wyższych urzędów senatorskich. Dlatego Charisius zaznaczył, że *restitutio* do wyroku prefekta pretorianów w sprawach *minores*, czyli osób dojrzałych ale przed ukończeniem 25 roku życia, przeprowadzić może jedynie inny prefekt, a nie pozostali *magistratus*.